

ՍՈՑԻՈԼՈԳԻԱ

ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ ԵՎ ԸՆՏԱՆԻՔԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԸ ՅԵՏԻՈՐՅՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

ԱՐՏԱԿ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Ընտանիքը՝ որպես սոցիալական ամենահին ինստիտուտ, շարունակում է մնալ հասարակությունների վերարտադրության հիմնական միջոցներից մեկը: Ցանկացած ընտանիքում մենք կարող ենք տեսնել հասարակական հարաբերությունների բարդ համակարգ: Ընտանիքը և հասարակությունը պայմանավորում են միմյանց: Որպես սոցիալական ինստիտուտ՝ ընտանիքը ձևավորվում է հասարակության կողմից՝ նրա որոշակի պահանջները բավարարելու համար, սակայն որպես խումբ այն միջնորդավորում է հասարակական պահանջները բավարարումն իր նորմատիվ և արժեքային համակարգերով: Ընտանիքի բոլոր անդամները, իրենց կարգավիճակից ու դերերից կախված, լինում են հասարակական տարբեր միջավայրերում, ներառվում տարբեր հարաբերությունների մեջ ու ընտանիք բերում այդ ամենի մասին իրենց տպավորություններն ու պատկերացումները, և այդտեղ ամեն ինչ միախառնվում է՝ որոշակիորեն ազդելով յուրաքանչյուրի վարքագծի վրա: Այնտեղ հայտնված երեխաները սոցիալականացման մեխանիզմներով յուրացնում են սոցիալական փորձը և սահուն մուտք գործում հասարակություն՝ իրենց վարքում համադրելով անհատականը, ընտանեկանը և հասարակականը: Սոցիալականացման սուբյեկտների շարքում ընտանիքը ստանում է առավելություն մյուսների համեմատ: Արյունակցական և ազգակցական կապերը կարևոր նախադրյալ են այդ մրցակցությունում հաղթելու համար, սակայն միշտ չէ, որ դա հաջողվում է: Հասարակությունների զարգացումը վկայում է, որ ընտանիքի ինստիտուտի համար գնալով ավելի ու ավելի է դժվարանում հասարակության վերարտադրության իր գործառույթներն իրականացնել: Դրա պատճառները հետևյալներն են: Նախ, խստանում են հասարակության կողմից ընտանիքին ներկայացվող պահանջները, որոնք արդեն բոլոր ընտանիքները չէ, որ կարող են բավարարել: Հասարակության համար արդեն միևնույնը չէ, թե ինչ է տեղի ունենում ընտանիքում երեխաների ու մյուս անդամների հետ: Այն փորձում է ավելի ու ավելի հաճախ միջամտել երեխաների խնամքի և սոցիալականացման գործընթացներին, վերահսկել դրանք, հետևել կանանց ու տարեցների իրավունքների պաշտպանվածությանը և այլն: Հետո էլ փոխվում են մարդկանց արժեքային կողմնորոշումները, այդ թվում՝ և ընտանեկան արժեքները: Ընտանիքը՝ որպես սոցիալական ինստիտուտ, լուրջ փոփոխություններ է ապրում, ընտանիքի նոր ձևեր են առաջանում, հաճախանում են ամուսնալու-

ծությունները¹: Եվ վերջապես՝ հասարակական ցնցումները, որոնց հորձանուտում պարբերաբար հայտնվում է ընտանիքը, թուլացնում են նրա գործառական կարողությունները²: Այդ դեպքում հասարակության նորմալ վերարտադրությունը դառնում է ռիսկային:

Հայաստանում խորհրդային կարգերի փլուզումից հետո ընտանիքը մնաց բազմաթիվ սոցիալական հիմնախնդիրներին դեմ հանդիման՝ աղքատություն, գործազրկություն, անօթևանություն, միգրացիա, կորուստ ու վիշտ: Դրանց հավելվեցին պատերազմի հետևանքները: Երկաթե վարագույրի վերացումը ճանապարհ բացեց արևմտյան արժեքների համար: Դրանք ներթափանցեցին Հայաստան, դարձան մշակույթի մաս ու սկսեցին ազդել սոցիալականացման և դաստիարակության համակարգերի վրա: Ընտանիքի ինստիտուտը պատրաստ չէր մնան փորձությունների, և նրա հիմքերը թուլացան: Արևմուտքը վաղուց էր արդեն կարոտախտով հիշում իր ամուր ու կայուն ընտանիքը, որտեղ իշխում էին սերն ու երջանկությունը: Կապիտալիզմը վաղուց արդեն խառնվել ու թուլացրել էր այն: Մեր երկրում հաստատված շուկայական հարաբերությունները նույնպես տանում են դրան: Մեր բառապաշարում արդեն հաճախ են հնչում «քաղաքացիական անուսնություն» և «պայմանագրային անուսնություն» արտահայտությունները, հեշտացվել է անուսնալուծության գործընթացը, երբեմն լրատվամիջոցներում քննարկվում է անգամ բազմակնության հնարավորությունը, ընդունվել ու ընդունվում են օրենքներ, որոնք փորձում են պաշտպանել ընտանիքի անդամների իրավունքները հենց ընտանիքի ոտնձգություններից և այլն: Ժողովրդագիրները, սոցիոլոգները պարբերաբար ահազանգում են ծնելիության կրճատման մասին, որի հիմնական պատճառը ընտանիքի ժողովրդագրական վարքագիծն է: Մարդիկ չեն ցանկանում շատ երեխաներ ունենալ, որովհետև դա լրացուցիչ հոգս ու պատասխանատվություն է, սոցիալական ռիսկ է և՛ իրենց, և՛ երեխաների համար: Ոմանք չեն ցանկանում նույնիսկ ծնող դառնալ, որովհետև ապրում են այլ արժեքներով: Այսօր Հայաստանում ընտանիքի ինստիտուտը դժվարությամբ է իրականացնում հասարակության կենսաբանական վերարտադրության իր գործառույթը: Դրա մասին փաստում են բժիշկները, սոցիոլոգները, ժողովրդագիրները և խնդրին առնչվող այլ մասնագետներ: Ըստ վիճակագիրների՝ վերջին քսան տարում ծնելիության ցուցանիշները Հայաստանում ճգնաժամային են: Որոշ գնահատումներով՝ նախորդ դարի 80-ականների համեմատ՝ այսօր Հայաստանում ծնելիությունը նվազել է ավելի քան կրկնակի³: Դրա հիմնական պատճառը աղքատությունն է, որն ընտանիքներից շատերին ուղեկցում է երկրի անկախացումից մինչ օրս: Այժմ էլ երկրի բնակչության մեկ երրորդը համարվում է աղքատ⁴, և աղքատությունը շատ ընտանիքների դարձնում է սոցիալապես խոցելի ու անպաշտպան կեցության տարբեր խնդիրներ դիմակայելիս: Այդ հիմնահարցերից թերևս ամենալուրջը երեխաների խնամքի և սոցիալականացման

¹ Տե՛ս **F. Robertson Elliot**. The Family: Change or Continuity? London, 1986:

² Տե՛ս **R. Dallos and E. Mclaughlin** (Ed.). Social Problems and the Family. London, 1990:

³ Տե՛ս ajspor.am/am/news/2014/10/10_ruben.....1/855356

⁴ Տե՛ս «Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը», 2013, էջ 37, www.armstat.am/am

խնդիրն է, որի լուծումը պայմանավորում է հասարակության սոցիալական վերարտադրության որակը: Իսկ որ ընտանիքի ինստիտուտը երկրի անկախացումից հետո դժվարությամբ է լուծում այդ խնդիրը, վկայում են բազմաթիվ փաստեր: Սպիտակի երկրաշարժից հետո Հայաստանում դրսևորվեց մի երևույթ, որը շատ դիպուկ բնութագրեցին՝ անվանելով «փողոցի երեխաներ», այսինքն՝ երեխաներ, որոնց համար տուն էր դարձել փողոցը՝ իր բոլոր ռիսկերով հանդերձ: Հարյուրավոր երեխաներ հայտնվեցին իրենց համար խիստ վտանգավոր այդ միջավայրում: Խնդրահարույց դարձավ ոչ միայն նրանց խնամքի, առողջության ու կրթության ապահովումը, այլև նրանք դարձան վարքի հակասոցիալական մոդելների վերարտադրման «հունք»:

Ընտանիքի ինստիտուտի խարխլման հաջորդ վկայությունն էր այն, որ հազարավոր երեխաներ իրենց համար բնական այդ միջավայրից տեղափոխվեցին ապրելու շուրջօրյա խնամքի հաստատություններում՝ գիշերօթիկներում և մանկատներում: Ջարմանալին այն էր, որ դա տեղի էր ունենում նրանց մեծ մասի առնվազն մեկ ծնողի կենդանության պարագայում: Ընտանիքների համար մանկալքության հիմնական արդարացումը աղքատությունն էր: Բայց երևույթը ձևավորվեց ու տարածվեց նաև հասարակության վերաբերմունքի պատճառով: Շատերին թվում էր, թե այդպես ավելի լավ է երեխաների համար. իրականում դա վկայում էր «առանց ծնողական խնամքի մնացած երեխաների» (հենց այդպիսի կարգավիճակ ստացան այդ երեխաները) հիմնախնդիրների լուծման մասնագիտական ռեսուրսների բացակայության մասին: Առանց ծնողական խնամքի մնացած և հաշմանդամ երեխաների խնամքի ու կրթության կազմակերպման խորհրդային ավանդույթները նպաստեցին երեխաների խնամքի հաստատությունների թվի արագ ավելացմանը և գերբնակեցմանը: Հարազատ երեխաներին լքելու որոշ մայրերի պատրաստակամությունը համապատասխան մարմիններին ստիպեց մանկատներ հիմնել որոշ ծնդատներին կից, որտեղ լույս աշխարհ եկող մանկիկները մայրերի կողմից թողնվում էին բախտի քմահաճույքին:

Ինչպես նշվեց, ընտանիքի ինստիտուտը թուլացնող գործոններից է միգրացիան, որը, սկզբում ունենալով սեզոնային բնույթ, դարձավ արտագաղթ: Անկախ պատճառներից ու տեսակներից, միգրացիայի հետևանքով ընտանիքը կիսվում է՝ դառնալով «բաժանված»⁵ իրեն հատուկ բոլոր հետևանքներով: Նման ընտանիքին հատուկ խնդիրները մանրամասն նկարագրել են Թոմասն ու Ջնանեցկին իրենց հայտնի աշխատության մեջ⁶:

Այսպիսով, այսօր Հայաստանում ընտանիքները տառապում են զանգվածային գործազրկությունից ու աղքատությունից, որոնք իրենց հերթին հանգեցնում են միգրացիայի: Ընտանիքը չի կարողանում լիարժեք

⁵ Բաժանված կոչվում է այն ընտանիքը, որի որևէ անդամ հիվանդության, բանտարկության, այլ վայր աշխատանքի մեկնելու և այլ պատճառով ժամանակավորապես բացակայում է ընտանիքից (տե՛ս **Carlton E. Munson**. *Social Work with Families. Theory and Practice* New York, 1980, էջ 169):

⁶ Տե՛ս **W. Thomas, F. Znaniecki**. *The Polish Peasant in Europe and America*. Chicago, 1918:

իրականացնել իր անդամների՝ առաջին հերթին երեխաների խնամքի ու սոցիալականացման գործառույթները: Ընտանիքը դառնում է կոնֆլիկտային ու անկայուն, հաճախանում են ընտանեկան բռնությունները և շեղվող վարքի դրսևորումները: Այսօրվա հայաստանյան ընտանիքը սոցիալական հիմնախնդիրների կօժիկ է, որն այնքան խճճված է, որ դժվար է միանշանակ առանձնացնել հիմնախնդիրների պատճառները: Շատ դեպքերում երկար ժամանակ չլուծված հիմնախնդիրները ծնունդ են նորերը: Օրինակ՝ գործազրկությունը ծնունդ է աղքատություն, որն էլ իր հերթին՝ կոնֆլիկտներ ու բռնություններ և այլն: Պատահական չէր, որ նորանկախ Հայաստանում 1993 թվականին ձևավորված առաջին սոցիալական ծառայությունների թիրախը դարձան ընտանիքները: Այդ կազմակերպությունները ձեռնամուխ եղան բնակչության աղքատության կրճատման խնդրի լուծմանը: Սկզբում ներդրվեց «Փարոս» խորհրդանշական անունը ստացած համակարգը, որը հետագայում վերանվանվեց «Աղքատության ընտանեկան նպաստ»: Սոցիալական ծառայողները, կիրառելով կարիքավորության գնահատման պետության կողմից մշակված չափանիշները, փորձում էին հայտնաբերել սկզբում աղքատ անհատներին, հետագայում՝ համապատասխանաբար արդեն աղքատ ընտանիքներին և նրանց ցուցաբերել որոշակի աջակցություն: Այս գործընթացներից անկախ, բայց դրանց զուգահեռ՝ Հայաստանում ներդրվում էր «սոցիալական աշխատանք» մասնագիտությունը⁷, որը խոստանում էր ավելի որակյալ դարձնել բնակչության սոցիալապես խոցելի խմբերի պաշտպանությունը:

Իննսունականների սկզբին, երբ Հայաստանում «սոցիալական աշխատանք» մասնագիտության զարգացման հնարավորությունների մասին դեռևս առաջին քննարկումներ էին ընթանում, շատերը կասկածում էին հաջողությանը: Նրանց հիմնական փաստարկն այն էր, որ հայ ընտանիքը փակ է, ուստի թույլ չի տա, որ որևէ սոցիալական աշխատող՝ անգամ օգնելու մտադրությամբ, մուտք գործի իր տարածք: Եվ իսկապես, մասնագիտության ներդրման առաջին տարիներին սոցիալական աշխատողները ընտանիքների հետ գործ ունենալիս հաճախ էին առնչվում խնդիրների: Հատկապես երբ խնդիրը վերաբերում էր երեխաների իրավունքների պաշտպանությանը կամ ընտանեկան նպաստների առնչությամբ տնայցերին, ընտանիքները փորձում էին խոչընդոտներ ստեղծել մասնագետների միջամտության ճանապարհին: Երբ գործողության մեջ դրվեց «Ընտանեկան նպաստ» համակարգը, սահմանվեց նաև կարգ, որ ընտանիքի անապահովության մասին հայտարարագիր լրացնողը իր ստորագրությամբ հավաստում էր, որ չի խոչընդոտի սոցիալական աշխատողի տնայցին⁸: Տնայցը կարևոր էր ընտանիքի անապահովության մասին ներկայացված տեղեկատվության հավաստիության գնահատման տեսանկյունից: Բացի այդ, այն թույլ էր տալիս լրացուցիչ տեղեկություններ ստանալ ընտանիքի մասին: Չնայած այս պարտավորվածությանը՝ ընտանիքները հաճախ էին

⁷ Տե՛ս **Ա. Խաչատրյան**, Սոցիալական աշխատանքի ինստիտուտի կայացումը Հայաստանում, «Բանբեր Երևանի Համալսարանի. Սոցիոլոգիա, Տնտեսագիտություն», 2012, 136.5, էջ 5-11:

⁸ Տե՛ս «Ձեռնարկ Սոցիալական ծառայությունների կենտրոնների համար», Եր., 2002, թիվ 1, էջ 100:

փորձում մոլորեցնել սոցիալական աշխատողներին, որպեսզի դառնան նպաստառու: Այսօր արդեն վստահաբար կարելի է պնդել, որ աղքատության ընտանեկան նպաստի համակարգի ներդրումը նաև անցանկալի հետևանք ունեցավ: Այն նպաստեց կրավորական և սպառողական վարքագծի ձևավորմանը և խորացմանը: Աղքատության նոր մշակույթը հետխորհրդային Հայաստանում հետևանք էր նաև ընտանեկան նպաստի համակարգի: Շատերն էին փորձում դառնալ այդ համակարգի շահառու: Մարդիկ դիմում էին տարբեր օրինական և անօրինական միջոցների, որպեսզի երևան աղքատ և ինչ-որ բան ստանան տրամադրվող մարդասիրական օգնությունից, նպաստներից և այլն: Երբ հրապարակվեցին ընտանեկան նպաստի նշանակման չափանիշները, որոշ ընտանիքներ փորձում էին ամեն գնով «աճեցնել» իրենց կարիքավորության միավորը՝ կեղծ ամուսնալուծություններ էին կազմակերպում, իրենց բնակարանի գույքը փորձում էին թաքցնել սոցիալական աշխատողների տնայցերի ժամանակ, հրաժարվում էին արտադրական գործունեությունից, կեղծ փաստաթղթեր էին ներկայացում և այլն: Սոցիալական աշխատողները մեծ ջանքեր էին թափում, որպեսզի ապահովեն սոցիալական ծառայությունների հասցեականությունը: Ընտանեկան նպաստի համակարգն այն աստիճանի ծուլացրեց որոշ մարդկանց, որ երբ պետությունը սկսեց իրականացնել «Նպաստ՝ աշխատանքի դիմաց» ծրագիրը, մարդիկ դժկամությամբ էին համաձայնում մասնակցել, թեև առաջարկվող փոխհատուցման չափն ավելին էր, քան ընտանեկան նպաստը: Շատերը գերադասում էին ստանալ համեմատաբար փոքր ընտանեկան նպաստը, բայց ոչինչ չամենել:

Այսպիսով, ընտանեկան նպաստի համակարգը հայաստանյան ընտանիքների մեծ մասին դարձրեց սոցիալական աշխատողների շահառու: Շատ ընտանիքների հետ էլ սոցիալական աշխատողները սկսեցին աշխատել երեխաների կյանքում ծագած խնդիրների առնչությամբ՝ մանկալքություն, ընտանեկան բռնություններ, իրավունքների ոտնահարում, իրավախախտ վարք, հաշմանդամություն և այլն: Սոցիալական աշխատողների պրակտիկան վկայում է, որ սոցիալական հիմնախնդիրների լուծման ընթացքում նրանք շատ հաճախ են գործ ունենում ընտանիքների հետ: Ցանկացած հիմնախնդիր լուծելիս, երբ շահառուն անհատն է, սոցիալական աշխատողը դիտարկում է նրա դեպքը միկրոմիջավայրի համատեքստում: Դրա հիմնական բաղադրիչը ընտանիքը և նրա բնակարանն է: Հաճախ այդտեղ են գտնվում հիմնախնդիրների արմատները և դրանց հաղթահարման համար անհրաժեշտ միջոցների մեծ մասը: Իզուր չէ այն պնդումը, որ անհատական սոցիալական աշխատանք իրականացնողը նաև ընտանեկան աշխատող է: Երբ ամերիկյան սոցիալական աշխատողներին առաջարկել են առանձնացնել շահառուների այն կարիքները, որոնց բավարարման նպատակով նրանք ծառայություններ են մատուցում, բակալավրի դիպլոմ ունեցողների 38,6 տոկոսը, իսկ մագիստրոսի դիպլոմ ունեցողների 45,1 տոկոսը նշել են ընտանիքի գործառույթը որպես ամենահաճախ հանդիպող երեք կարիքներից մեկը⁹: Եթե Հայաստանի սոցիալական աշ-

⁹ Տե՛ս Armando T. Morales, Bradford W. Sheafor. Social Work. A Profession of Many Faces. Boston, 1977, էջ 117:

խատողների շրջանում այսօր նման հարցում արվի, ապա համոզված ենք, որ ընտանիքը ավելի հաճախ կնշվի որպես նրանց աշխատանքի թիրախ: Հայաստանում սոցիալական աշխատողների ներգրավվածության տեսանկյունից երեխաների պաշտպանության ոլորտն ամենամերկայացուցչականն է՝ խնամակալության և հոգաբարձության հանձնաժողովներ, մարզպետարանների՝ ընտանիքների, կանանց և երեխաների իրավունքների պաշտպանության բաժիններ, երեխաների խնամքի հաստատություններ, ներառական դպրոցներ, համայնքային ծառայություններ, միջազգային և տեղական կառույցներ և այլն: Նաև սոցիալական աշխատողների ակտիվ միջամտությամբ է պայմանավորված պաշտպանության այսպիսի ցանցի ձևավորումը: Նրանց գործունեությունը ոլորտում հանգեցրեց արմատական բարեփոխումների. նախաձեռնվեցին մանկալքության կանխարգելման, հաստատությունների բեռնաթափման, խնամատար ընտանիքների ստեղծման, հաստատություններում երեխաների խնամքի նվազագույն չափորոշիչների ներդրման, մանկատան շրջանավարտների, ներառական կրթության կազմակերպման և այլ ծրագրեր, որոնց իրականացումը խոստանում է ավելի պաշտպանված դարձնել երեխաներին, բարենպաստ պայմաններ ապահովել նրանց լիարժեք խնամքի և սոցիալականացման համար: Նշված բոլոր ծրագրերում ընտանիքը սոցիալական աշխատողների գործունեության հիմնական միջավայրն է: Նրանց միջամտության հիմնական չափանիշը երեխայի լավագույն շահի ապահովումն է, որը բոլորովին նոր պատկերացում է բերում հայաստանյան սոցիալական մշակույթ: Այդ շահի ապահովումը և ընդհանրապես երեխաների իրավունքների պաշտպանությունը սոցիալական աշխատողներին ստիպում և ստիպելու են հակադրվել ընտանիքներում իշխող ավանդական շատ պատկերացումների, փոխել ընտանիքի պատկերացումները երեխայի խնամքի և դաստիարակության վերաբերյալ, վերանայել ծնողավարման իրենց գիտելիքներն ու հմտությունները: «Ծնողավարությունը» մի հասկացություն է, որով բնութագրվում է ծնողների համապատասխան հմտությունների մակարդակը, և երբ դա ցածր է ընտանիքում, այն երեխաների խնամքի ու սոցիալականացման տեսանկյունից դառնում է ռիսկային: Սոցիալական աշխատանքը գալիս է փոխելու ընտանիքի ինստիտուցիոնալ մշակույթը: Այն բերում է ժողովրդավարության և իրավունքների մասին իր պատկերացումները, փորձում է իրական իրավահավասարություն հաստատել կանանց և տղամարդկանց միջև, ընտանիքը դարձնել էգալիտար: Սոցիալական աշխատողը երեխային դիտում է որպես անձ և փորձում է պաշտպանել նրա իրավունքները սկսած ներարգանդային զարգացման շրջանից: Սոցիալական աշխատողներն ամեն ինչ անում են՝ պաշտպանելու երեխայի՝ ընտանիքում ապրելու իրավունքը և տեղավորումը հաստատությունում դիտում խնամքի կազմակերպման ծայրահեղ միջոց, երբ այլ ընտանիքները բացառվում են¹⁰: Նրանք փորձում են ընտանիքից դուրս բերել սահմանափակ կարողություններով մարդկանց ու ներառել հասա-

¹⁰ Տե՛ս Մ. Անտոնյան, Ա. Գմյուր-Կարապետյան, Ն. Դուրյան, Ա. Խաչատրյան, Ա. Հովհաննիսյան, Ս. Սարգսյան, Երեխաների պաշտպանություն: Ուսումնաօժանդակ ձեռնարկ երեխաների պաշտպանության ոլորտի մասնագետների համար, Եր., 2009, էջ 221:

րակություն՝ դրա համար աշխատանք տանելով ընտանիքում և նրանից դուրս, միջավայրը հարմարեցնելով իրենց շահառուների կարիքներին: Սոցիալական աշխատողները հոգում են ընտանիքում տարեցների պաշտպանվածությունը, փորձում կանխել նրանց սոցիալական մեկուսացումը:

Սոցիալական աշխատողներն իրենց միջամտությամբ փորձում են բարելավել ընտանեկան միկրոկլիման, նպաստել կոնֆլիկտների կարգավորմանը, իսկ եթե անուսինների միջև տարածայնություններն անհաշտելի են, ապա կազմակերպել նրանց քաղաքակիրթ բաժանումը և երեխաների շահերի պաշտպանությունը, եթե դրանք կան: Բոլոր դեպքերում՝ սոցիալական աշխատանքն ընտանիքում հանգեցնում է վերջինիս ուժեղացմանը, նրա գործառական կարողությունների մեծացմանը: Սոցիալական աշխատանքն ընտանիքի ինստիտուտի գործառումը դարձնում է ավելի թափանցիկ ու կանխատեսելի, ավելի բաց պետության միջամտությունների համար: Ոմանք կասեն, որ դա կարող է հանգեցնել ընտանիքի կողմից իր պարտավորությունների հանդեպ պատասխանատվության թուլացմանը, սակայն չպետք է մոռանալ, որ ընտանիքը նախ և առաջ սոցիալական ինստիտուտ է և ստեղծված է հասարակությանը ծառայելու համար: Սոցիալական աշխատանքի հետագա զարգացումն անխուսափելիորեն հանգեցնելու է երեխաների իրավունքների պաշտպանության ոլորտում սոցիալական աշխատողների լիազորությունների մեծացմանը: Ինչպես եվրոպական շատ երկրներում, Հայաստանում նույնպես սոցիալական աշխատողներն իրավունք կստանան ներխուժելու ընտանիքի տարածք, երբ երեխայի իրավունքները վտանգված են, և ընտանեկան միջավայրը նրա հետագա կյանքի համար դարձել է վտանգավոր: Եվրոպական երկրներում, ՎՄՆ-ում սոցիալական աշխատողները հաճախ են երեխաներին բաժանում հարազատ ծնողներից, երբ վերջիններս դրսևորում են երեխաների շահերին անհամատեղելի վարքագիծ՝ թմրամոլություն, հարբեցողություն, բռնություններ և այլն: Իսկ Հայաստանում երկար քննարկումներից հետո դեռևս չի ընդունվել ընտանեկան բռնության մասին հայեցակարգը, որը խոստանում է ավելի պաշտպանված դարձնել երեխաներին և ընտանիքի մյուս անդամներին համապատասխան իրավիճակներում:

Այսպիսով, ընդհանրացնելով կարող ենք ասել, որ սոցիալական աշխատանք մասնագիտության ներդրումը և զարգացումը Հայաստանում նպաստում են ընտանիքի ինստիտուտի գործառական կարողությունների մեծացմանը: Մասնագիտական լուծում են ստանում նրան անհանգստացնող սոցիալական բազմաթիվ հիմնախնդիրներ, ուստի ընտանեկան միջավայրը նրա անդամների համար դառնում է ավելի անվտանգ, ապահով ու բարենպաստ, իսկ ընտանիքը՝ ավելի դեմոկրատական ու բաց մասնագիտական միջամտությունների համար:

Բանալի բառեր – ընտանիք, աղքատություն, գործազրկություն, միգրացիա, սոցիալական աշխատանք, միջամտություն, սոցիալական մշակույթ

АРТАК ХАЧАТРЯН – Социальная работа и институт семьи в постсоветской Армении. – В статье рассматривается функционирование института семьи в современном армянском обществе. Как факторы, снижающие функцио-

нальные возможности семьи, отмечаются безработица, бедность, миграция, в свою очередь порождающие множество социальных проблем. Это безнадзорность детей, конфликтность и насилие в семье, ущемление прав её социально уязвимых членов. С появлением профессиональных социальных работников семья становится основным объектом их воздействия. В результате институт семьи в Армении претерпевает серьёзные изменения. Сегодняшняя семья более открыта вмешательству специалистов, а семейная среда приобретает более безопасную и благоприятную для жизни атмосферу.

Ключевые слова: *семья, безработица, бедность, миграция, социальная работа, интервенция(вмешательство), социальная культура*

ARTAK KHACHATRYAN – *Social Work and Family Institution in Post-Soviet Armenia.* – The problems of functioning of the Family Institution in Post-Soviet Armenia are being discussed in this article. Factors decreasing, the functional capacities of the Family are being distinguished by many social problems: the neglect of children and their appearance in institutions; conflicts and violence in the Family, violation of the rights of socially vulnerable members of the Family. With implementation of the Social Work profession, the Family is becoming the main target of its intervention. As a result of interventions of social workers, the Family Institution in Armenia undergoes many changes. It is becoming more democratic and open before the intervention of professionals. Family Environment is becoming safer and more favourable for the life of family members.

Key words: *family, unemployment, poverty, migration, social work, intervention, social culture*